

УДК 378.4(447)

Олена КОЗАК

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Резюме. Представлено результати соціологічного опитування серед викладачів вищих навчальних закладів на предмет якості підготовки студентів та чинників впливу на ефективність роботи науково-педагогічних працівників. Серед причин зниження якості вищої освіти наголос робиться на недофінансуванні галузі, низькому рівні підготовки випускників загальноосвітніх шкіл та неналежному проходженні студентами навчальної практики. Вагомий вплив на показники якості освіти чинить і рівень підготовки самих викладачів, яким доволі часто не вистачає практичного досвіду дослідницької, консультативної, виробничо-організаційної роботи. Існуюча система оплати праці немає позитивного впливу на результативність роботи викладача ВНЗ. Окреслено необхідність підвищення якості освіти у вищих навчальних закладах та обґрунтовано важливість процесу управління якістю освіти.

Ключові слова: завдання освіти, якість, оцінювання якості освіти, управління якістю освітніх послуг, науково-педагогічні працівники, оплата праці.

Olena KOZAK

THE ANALYSIS FACTORS INFLUENCING ON THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Summary. The results of the survey among the teachers of higher educational establishments about the quality of students' preparations and factors which influence on the efficiency of scientific and pedagogical workers are shown in the article. The author gives the interpretation of educational quality as an indicator of economic growth. Low level of training of the graduates from secondary schools and low quality of practical trainings of students were determined as reasons of how to decrease the quality of higher educational establishments. Level of training which most teachers don't have or have lack of experience in research, consulting, production and organizational work does the most significant impact on the quality of education. Among the factors which increase the quality of education teachers has mentioned the improvement of financial position, changes in methods and technologies, development of students' creative approach to the process of studying. Major institutions to assess the quality of high education must be public organizations. The article underlines the necessity of raising up the quality of education at higher educational establishments and it grounds the importance of management process which is responsible for the quality of education. The wage system of teachers at the universities and its impact on their scientific work is analyzed. The current wage system doesn't have positive impact on the effectiveness of teacher's work at high school. The author believes that the process of quality assurance should be comprehensive and based on the requirements of the international standard ISO 9000:2000. The author presented her own vision on the quality of management education. A complete, objective, adequate, accurate information about the state of quality of education in the process of monitoring quality is the only way to ensure its high level. The higher education's quality evaluation should be systematic, comprehensive and reflect the real situation in Ukraine.

Key words: tasks of education, quality, evaluation of education quality, quality management of educational services, scientific and pedagogical workers, remuneration of work.

Постановка проблеми. Усе частіше ХХІ століття називають „століттям якості”. Як показник високої ефективності праці в суспільстві та джерело національного багатства якість є одним із чинників виходу з соціальної й економічної кризи.

В наш час якісна освіта є одним з індикаторів високої якості життя, інструментом соціальної і культурної злагоди, економічного зростання та декларується як на державному, так і міжнародному рівнях. Відповідальність за якість освіти лежить, у першу чергу, на кожному окремому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі якості вищої освіти приділяється увага у багатьох працях. Усіх їх можна розділити на три групи. У першій групі оцінюється якість підготовки спеціалістів, тобто аналізується наявність методики оцінювання якості підготовки випускників навчальних закладів як кінцевого продукту навчального процесу. У другій групі розглядаються механізми формування системи управління якістю освітніх послуг

у ВНЗ. У третій – аналізуються системи оцінювання якості вищої освіти у країнах далекого і близького зарубіжжя.

Зарубіжні та вітчизняні автори розглядають якість освіти одразу в кількох аспектах: соціально-філософському, освітянському та педагогічному (В. Андрущенко, В. Астахова, Л. Горбунова, М. Култасва, М. Лукашевич, В. Лутай та інші); філософсько-освітянському та управлінському (О. Величко, А. Софрон, Т. Гусен, Д. Дзвінчук, Б. Жебровський, М. Кисіль, А. Тайджман); суспільно-економічному, соціокультурному та освітянському (К. Корсак); культури тринітаризму (О. Субетто); соціологічному (В. Кушерець, М. Романенко, О. Сکیدун, Н. Щипачова) тощо.

Метою статті є аналіз факторів впливу на рівень якості вищої освіти з погляду безпосередніх учасників освітнього процесу – науково-педагогічних працівників ВНЗ, а також представлення власного бачення системи управління якістю вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Головними завданнями освіти у світлі сьогодення виступають її якість, затребуваність, доступність (рис. 1).

У філософському словнику категорія якості трактується як істотна визначеність, завдяки якій розглянутий об'єкт (у нашому дослідженні — знання) є саме цим, а не іншим об'єктом, а його складові елементи (якості знань) характеризують специфіку, що дозволяє виокремлювати один об'єкт серед інших (за наявності певних якостей, рівня їх сформованості) [5, с. 225]

Вчені-філософи якість освіти трактують як синтезатор усіх сучасних проблем розвитку освіти в державі й одночасно індикатор якості освітньої політики і реформ освіти за останні роки [4, с. 128].

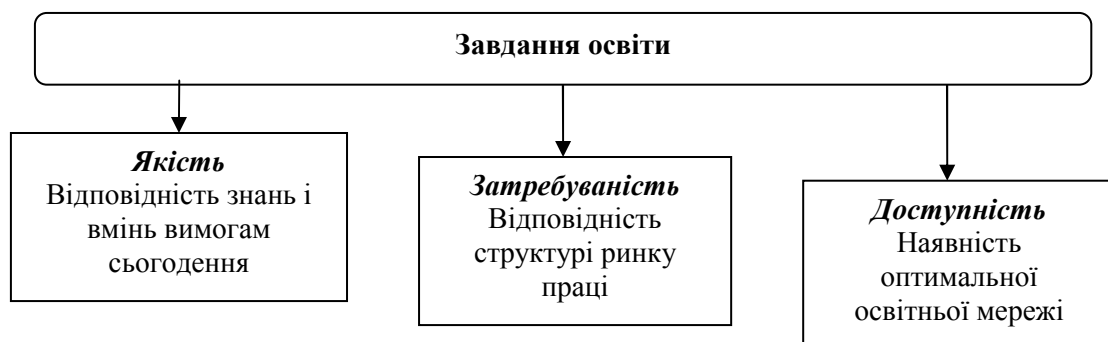

Рисунок 1. Завдання освіти

Figure 1. The tasks of education

У широкому сенсі якість освіти розуміють як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи меті, потребам і соціальним стандартам освіти; у вузькому – як перелік вимог до особистості, освітнього середовища й системи освіти, що реалізує їх на певних етапах навчання людини, якому відповідає певна сукупність показників.

У ході дослідження нами було проведено соціологічне опитування серед викладачів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації Тернопільської області на предмет якості підготовки студентів та чинників впливу на ефективність роботи науково-педагогічних працівників. В опитуванні взяли участь 50 викладачів віком від 23 до 50 років.

За оцінками самих науково-педагогічних працівників, зміни, що відбулися в системі вищої світи України, негативно вплинули на її якість. Це відзначили 52% респондентів. Покращення якості освіти під впливом останніх змін у вищій школі відзначають лише 21%, решта або не помічає змін або вагається з відповіддю. Серед головних причин, які призводять до зниження якості освіти, викладачі, які брали участь в анкетуванні, відзначають скрутне матеріальне становище, відсутність належного фінансування, недостатню увагу владних структур тощо. Серед специфічних факторів відзначають низький рівень підготовки випускників загальноосвітніх шкіл, відсутність у студентів можливості застосовувати теоретичні знання на практиці.

Серед запропонованих варіантів відповіді на запитання «Що може сприяти підвищенню якості підготовки студентів?» серед педагогів спостерігається консенсус щодо необхідності, в першу чергу, покращити матеріальне становище й умови роботи викладачів, а вже потім наголошують на зміні методик і технологій навчання, застосування нетрадиційних методів навчання у навчальному процесі. Крім того, більша частина опитаних велике значення надає розвиткові у студентів пізнавальної активності й творчого підходу до навчання.

На зниження рівня якості освіти значною мірою впливає і рівень підготовки самих викладачів. Переважна більшість останніх складається з «теоретиків», їм не вистачає практичного досвіду дослідницької, консультативної, виробничо-організаційної роботи. Ще одним фактором, що негативно впливає на якість викладання, є перевантаженість педагогів і низький рівень оплати праці, що змушує їх працювати в кількох місцях, не приділяючи належної уваги якості власної підготовки. Із опитаних респондентів у відсутності практичного досвіду роботи за спеціальністю нам зізнали 23 викладачі, при цьому 28 опитаних працюють за сумісництвом в інших установах.

Основою організації оплати праці науково-педагогічних працівників є тарифна система оплати праці, яка включає тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники).

Відповідно до постанови КМУ України № 1298 у 2010 році посадові оклади (тарифні ставки) розраховуються виходячи з розміру посадового окладу (тарифної ставки) працівника першого тарифного розряду з 1 січня – 555 гривень; з 1 квітня – 567 гривень; з 1 липня – 570 гривень; з 1 жовтня – 586 гривень; з 1 грудня – 600 гривень. Для працівників, у яких посадові оклади менші, ніж розмір мінімальної заробітної плати, посадові оклади (тарифні ставки) у штатному розписі устанавлюються на рівні мінімальної заробітної плати.

Згідно з Законом України „Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати” розмір мінімальної заробітної плати: з 1 січня 2010 року – 869 гривень, з 1 квітня – 884 гривні, з 1 липня – 888 гривень, з 1 жовтня – 907 гривень, з 1 грудня – 922 гривні.

Таблиця 1
Нормативні дані стосовно тарифних розрядів, коефіцієнтів та посадових окладів для науково-педагогічних працівників ВНЗ [2]

Table 1
Normative data concerning the tariff orders, coefficients and salaries of the teaching staff of the higher educational establishments

Найменування посади	Тарифний розряд	Коефіцієнт	Посадовий оклад, грн.	
			На 1.01.10	На 1.12.10
	1	1	555	600

	7	1,54	855	924
	8	1,64	910	984
ВНЗ I-II рівня акредитації				
Спеціаліст	9	1,73	960	1038
Спец. II категорії	10	1,82	1010	1092
Спец. I категорії	11	1,97	1093	1182
Спец. вищої категорії	12	2,12	1177	1272
ВНЗ III-IV рівня акредитації				
Викладач-стажист	15	2,58	1432	1548
Викладач-асистент	16	2,79	1548	1674
Старший викладач	17	3,0	1665	1800
Доцент	19	3,42	1898	2052
Професор	20	3,64	2020	2184
Величина мінімальної заробітної плати			869	922

Як бачимо з таблиці 1, для науково-педагогічних працівників ВНЗ III-IV рівня акредитації згідно з ЄТС виділено з 15 по 20 тарифний розряд окладів, при цьому між тарифними коефіцієнтами, які визначають оклади, існує доволі незначна різниця, з якої впливає і незначна різниця у власне посадових окладах (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз диференціації тарифних коефіцієнтів та посадових окладів науково-педагогічних працівників ВНЗ станом на 1.12.10 р.

Table 2

Analysis of tariff differentiation coefficients and salaries of teaching staff of the higher educational establishments as of 1.12.10

Відношення посад	Відхилення тарифних коефіцієнтів		Відхилення посадових окладів	
	Абсолютне	Відносне, %	Абсолютне, грн.	Відносне, %
Професор-доцент	+ 0,22	+ 6,43 $\left(\frac{3,64 - 3,42}{3,42} \times 100\%\right)$	132	+ 6,43 $\left(\frac{2184 - 2052}{2052} \times 100\%\right)$
Доцент-старший викладач	+ 0,42	+ 14,0 $\left(\frac{3,42 - 3,0}{3,0} \times 100\%\right)$	252	+ 14,0 $\left(\frac{2052 - 1800}{1800} \times 100\%\right)$
Старший викладач-викладач (асистент)	+ 0,21	+ 7,53 $\left(\frac{3,0 - 2,79}{2,79} \times 100\%\right)$	126	+ 7,53 $\left(\frac{1800 - 1674}{1674} \times 100\%\right)$
Викладач (асистент)-викладач-стажувальник	+ 0,21	+ 8,14 $\left(\frac{2,79 - 2,58}{2,58} \times 100\%\right)$	126	+ 8,14 $\left(\frac{1674 - 1548}{1548} \times 100\%\right)$

Між посадовим окладом професора і доцента існує різниця всього в 132 грн., зокрема оклад професора більший окладу доцента лише на 6,43%. Відповідно, посадовий оклад доцента більший на 14,0% від окладу старшого викладача, тобто більший на 252 грн., а посадовий оклад старшого викладача більший від окладу асистента лише на 7,53%, відповідно на 126 грн. Зрозуміло, що такі відмінності між посадовими окладами науково-педагогічних працівників різних категорій не впливають позитивно на результати роботи викладачів. Така диференціація зарплати не сприяє захисту кандидатських та докторських дисертацій, а також отриманню вчених звань доцента і професора. Стимулювання цих досягнень має нематеріальний характер,

тобто до здобуття наукових ступенів і вчених звань підштовхує лише суспільне визнання, можливість кар'єрного росту та самоствердження. Проте це є не зовсім втішним для викладача ВНЗ при недостатньому матеріальному забезпеченні.

У Державному бюджеті України на 2011 рік закладені параметри для встановлення посадових окладів за всіма розрядами ЄТС у розмірі від 613 до 654 грн., що складає лише 65% від запланованої величини мінімальної заробітної плати. Їх запровадження спричинить щомісячну втрату кожним педагогом третини заробітку [3].

Повертаючись до оцінювання якості освіти самими викладачами, зазначимо, що серед викладацького корпусу популярними є два заходи, які можуть сприяти підвищенню якості підготовки студентів:

- 1) підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників (45%);
- 2) індивідуалізація навчання та застосування нетрадиційних методів навчання (42%).

В цілому дані свідчать про готовність викладачів до зміни застарілих принципів у роботі й значний потенціал до реформ, впровадження новітніх технологій і методів навчання.

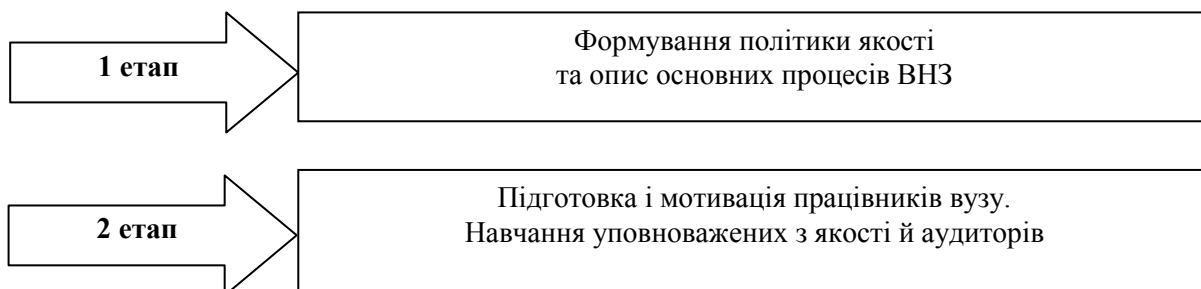
Стосовно інститутів, які повинні забезпечувати оцінювання якості освіти, то більша частина викладачів (56,1%) є прихильниками ринкових механізмів оцінювання, що свідчить про їх зосередження на наданні якісних освітніх послуг, які користуватимуться попитом на ринку праці. Майже рівномірно розподілились голоси на користь незалежних організацій, студентських організацій і громадськості. Найменшу підтримку отримало оцінювання якості освіти Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (15,1%). Це є доказом того, що педагоги, в переважній більшості, віддають перевагу незалежним оцінюванням якості освіти.

Сьогодні в основу більшості моделей управління якістю освіти і науки, що використовуються українськими і зарубіжними ВНЗ, покладено метод оцінювання, який ґрунтується на статистичному опрацюванні досягнутих результатів. Однак ці моделі не дають достовірної інформації про відповідність якості освітніх послуг вузу існуючим державним і міжнародним стандартам. Тому необхідним є перехід на моделі, побудовані на основі системного підходу.

Системний процес управління якістю освіти, заснований на вимогах міжнародних стандартів ISO 9000:2000, дозволить ВНЗ:

- суттєво покращити й оптимізувати свою бізнесову діяльність, підвищити результативність і ефективність роботи;
- посилити акцент на меті своєї діяльності й досягненні очікувань споживачів;
- досягти і стабільно підтримувати високу якість своїх послуг для задоволення потреб і вимог споживачів;
- збільшувати задоволеність споживачів;
- досягти впевненості, що очікуваної якості досягнуто і вона постійно підтримується;
- забезпечити докази для споживачів та потенційних споживачів відносно того, що ВНЗ здатний зробити для них;
- відкрити нові можливості або зберегти вже завойовані сегменти ринку послуг у сфері вищої освіти;
- отримати визнання з боку замовників через процедуру сертифікації;
- брати участь у тендерах, у тому числі міжнародних, щодо надання освітянських послуг на вигідних умовах [1].

Процес створення системи менеджменту якості ВНЗ включає кілька етапів (рис. 2).

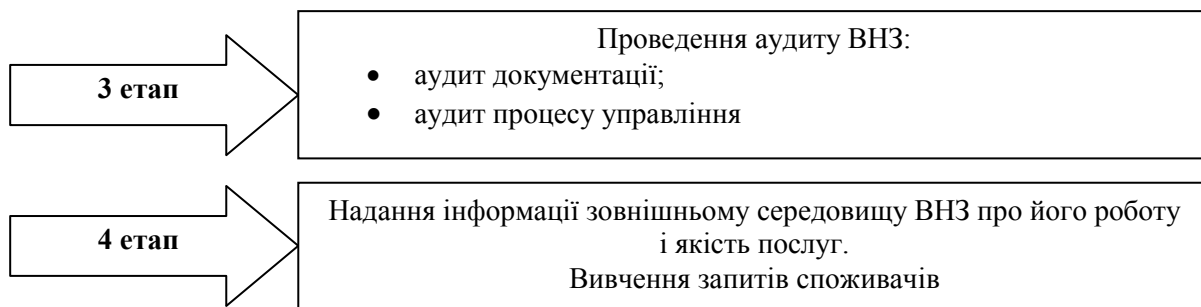

Рисунок 2. Етапи створення системи менеджменту якості освітніх послуг ВНЗ

Figure 2. Stages of the quality management system of educational services formation at the higher educational establishments

Висновки. На нашу думку, чи не єдиною можливістю забезпечення якісної освіти є отримання повної, об'єктивної, адекватної, точної інформації про її стан. І тут важлива роль відводиться моніторингу якості освіти – відстеження на постійній основі стану об'єкта, фіксація стану і виникаючих проблем, що здійснюються на основі систематизації й опрацювання існуючих джерел інформації або на основі спеціально проведених досліджень і вимірювань. Процес забезпечення якості вищої освіти повинен бути системним і включати в себе моніторинг освітнього середовища, комплексний аналіз факторів впливу на показники якості освіти та розроблення моделей управління якістю освітніх послуг ВНЗ.

Conclusions. In our opinion the only way to ensure the high quality of education is complete, objective and adequate, accurate information about its status. So the important role is undertaken to the education quality monitoring - monitoring the object's status on an ongoing basis, fixation of this status and emerging problems, which is done on the basis of systematization and processing existing informational sources or through specially conducted researches and measurements. The process of quality assurance must be systematic and include the monitoring of the educational environment, a complex analysis of impacts on the indicators of education quality and development of models of quality educational services at high school.

Використана література

1. Деякі аспекти впровадження систем менеджменту якості освіти у вузах // Матеріали 4-ої щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні», SEUME [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/be/be024.html>
2. Загорій, А.М. Особливості ефективного управління академічним персоналом ВНЗ [Текст] / А.М. Загорій // Економічний вісник Донбасу. – №1(23). – 2011. – С. 176 – 180.
3. Лист Міністру освіти і науки України від 18.10.2010 № 02-5/499 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblpon.kiev.ua/novyny/89-ck-profspilki-zvernuvsya-do-ministra-osvitii.html>
4. Лукіна, Т.О., Ляшенко О.І. Сутність категорії якості освіти в умовах реформування освітньої галузі.[Текст] / Т.О. Лукіна, О.І. Ляшенко // зб. наук. праць НАДУ при Президентові України. – К.: Наук. – 2003. – Вип. 2. – С. 126 – 134.
5. Философский словарь; [Текст] под ред. И.Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1991. – 712с.